

Descartes'ta "Düşünüyorum" Ve Ruhun Varlığının Argümanları "I Think" and The Arguments for The Existence of The Soul In Descartes

Fatih ÖZGÖKMAN

*Doç. Dr. Fatih ÖZGÖKMAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Felsefe Bölümü, Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye.*

*Assoc. Prof. Fatih ÖZGÖKMAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Humanities and Social
Sciences, Department of Philosophy, Department of Systematic Philosophy and Logic, Çanakkale,
Turkey.*

fatihozgokman@comu.edu.tr ORCID 0000-0002-6644-7177

Atıf/©: Özgökman, Fatih (2023). **Descartes'ta "Düşünüyorum" ve Ruhun Varlığının
Argümanları**, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 10-19, ss. 185-204.

Citation/©: Özgökman, Fatih (2023). **"I Think" and The Arguments for The Existence of The
Soul in Descartes**, *Kafkas University Faculty of Divinity Review*. Issue 10-19, pp. 185-204.

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi : [10.17050/kafkasilahiyat.1175775](https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.1175775)

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 15 September / Eylül 2022

Accepted / Kabul Tarihi: 29 October / Ekim 2022

Published / Yayın Tarihi: 28 January / Ocak 2023

Volume / Cilt: 10; **Issue / Sayı:** 19; **Pages / Sayfa:** 185-204.

Suggested ISNAD Citation: Adı Soyadı, **"Descartes'ta "Düşünüyorum" ve Ruhun Varlığının
Argümanları"**, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (Ocak- January 2023), 185-204.

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

www.dergipark.org.tr

"I Think" and The Arguments for The Existence of The Soul In Descartes

Fatih ÖZGÖKMAN

ABSTRACT

In the Meditations, Descartes offers three arguments for the human soul or mind to exist separately from the body. In the first, with "I think, therefore I am", he realizes that the most basic form of existence is thinking, that is, the consciousness of himself, and based on the undoubted certainty of this, he concludes that he is different from the body, which is doubtful like other sensible things. In the second, Descartes argues that because the mind and body can be considered conceptually separate from each other, they are also separate in reality. Because there is no reason why our thinking should not conform to reality. In the third, Descartes appeals to the Platonic argument of the simplicity of the soul. Accordingly, while the soul is indivisible in all its mental activities, the body can be divided and therefore diminished because it is extended. However, with the decrease of the body, there is no decrease in the soul. This indicates that the soul or mind is separate from the body.

Keywords: *Descartes, Soul, Mind, Body, Simplicity.*

Descartes'ta "Düşünüyorum" Ve Ruhun Varlığının Argümanları

Fatih ÖZGÖKMAN

ÖZ

Descartes, Meditasyonlar'da insan ruhunun veya zihninin bedenden ayrı olarak var olduğuna dair üç argüman sunar. Birincisinde "düşünüyorum o halde varım" ile var olmanın en temel biçiminin düşünmek yani kendisine dair bilinci olduğunu fark eder ve bunun şüphe götürmez kesinliğinden hareketle kendisinin diğer duyulur şeyler gibi şüphe götüren bedenden farklı olduğu sonucunu çıkarır. İkincisinde ise Descartes zihin ve bedenin kavramsal olarak birbirlerinden ayrı düşünülebilmesi nedeniyle gerçeklikte de ayrı olduklarını savunur. Çünkü düşüncemizin gerçekliğe uymaması için bir gerekçe yoktur. Üçüncüsünde ise Descartes, Platoncu ruhun basitliği argümanına başvurur. Buna göre ruh tüm zihinsel faaliyetlerinde bölünemez iken beden uzamlı olduğu için bölünebilir ve bu nedenle de eksilebilir. Halbuki bedenin eksilmesiyle ruhta hiçbir eksilme ortaya çıkmaz. Bu durum ruhun veya zihnin bedenden ayrı olduğunu ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: *Descartes, Ruh, Zihin, Beden, Basitlik*

GİRİŞ

Rene Descartes'in her şeyden şüphe ettiği süreçten çıkardığı sonuç, şüphe eden ve dolayısıyla düşünen olarak kendisinin şüphe edilmez varlığıdır. Onun "düşünüyorum, o halde varım" mottosu ister bir akıl yürütme ister bir içebakış veya ister bir zihinsel performans olarak kabul edilsin, insanın kendi varlığına dair en kesin farkındalığının bir ifadesi sayılır. Öyle ki Descartes bundan kendisinin var olmak için sadece düşünmesinin yani bir bilinç olmasının yeterli olduğu sonucunu çıkarır. Bu çerçevede bir ruh veya zihin olarak kendi varlığının şüphe götürmez kesinliği, onu, duyulur her şey gibi şüphe götüren bedenden de ayırır. Bu bakımdan "düşünüyorum, o halde varım" ifadesi, insanın bir ruh veya zihin olarak varlığını ortaya koyan metafizik bir argümana dönüşür. Bunun yanında Descartes ruh veya zihnin doğasına dair iki argüman daha ileri sürer. Bunlardan ilki, ruh veya zihnin kavramsal olarak bedensel hiçbir özellik içermemesinden dolayı bedenden farklı bir töz olduğu iddiasıdır. Ona göre eğer düşüncemizde zihin ve bedeni kavramsal açıdan birbirinden farklı iki töz olarak ayırabiliyorsak bu onların gerçekte de birbirinden ayrı olarak var olduklarına bir kanıt oluşturur. Çünkü düşüncemizin Tanrı tarafından yaratılan gerçekliğe uymaması için bir neden yoktur. İkinci argüman ise kökeni Platon'a kadar geriye giden ruhun basitliği yani bölünemezliği düşüncesidir. Descartes insan ruhunun düşünürken, isterken veya algımlarken her bir zihinsel faaliyette tek bir şey olarak var olmayı sürdürdüğünü tespit eder, bunun aksine bedenin uzamda yer kapladığı için bölünebilirliğine ve dolayısıyla eksilebilirliğine dikkat çeker. Fakat bedendeki eksilmenin ruhta bir eksilmeye neden olmadığını düşünür ve bundan hareketle ruhun bedene indirgenemeyeceği sonucunu çıkarır.

Descartes'in bu düşünceleri kendi çağında Thomas Hobbes, Pierre Gassendi, Marin Mersenne, Antoine Arnauld ve Johann de Kater gibi düşünürler tarafından eleştirilmiş ve Descartes'in da bu eleştirilere karşı cevaplar yazması ortaya derin bir felsefi miras çıkarmıştır. Bu felsefi miras günümüzde ise kimi çağdaş yazarlarca tekrar ele alınıp tartışılmaya devam etmektedir. Makale, Descartes'in temel olarak *Meditasyonlar* eserinde ruhun varlığı veya bedenden farklılığı üzerine ortaya koyduğu düşünceleri, kendi çağında ve günümüzde ona karşı getirilen eleştirileri ve Descartes'in onlara verdiği cevapları ele almaktadır.

1. "DÜŞÜNÜYORUM O HALDE VARIM"

Descartes'in ünlü "düşünüyorum o halde varım" mottosu, bir insan için şüphe edemeyeceği tek varlığın kendisi olduğunu ifade eder. O'nu bu yargıya ulaştıran yolun ilk adımı, dünyadaki neredeyse bütün bilgilerimizin kaynağı olan duyulardan şüphe etmesidir.

Çünkü duyularımız bizi bazen aldatmışken, sağduyu bizi bir kez bile aldatan duyulara hiçbir zaman güvenilememesi gerektiğini bildirir.¹ Artık bu durumda duyuların bize sunduğu dünyanın varlığı şüpheli hale gelir. Yine insan kendisini bir bedene sahip olarak görür ve bundan şüphe edilemez sanır. Bununla birlikte birçok kez rüyalarda insan kendisini bir bedene sahip olarak görür. Hâlbuki rüyaları da uyanıklıktaki duyularımızdan kesin çizgilerle ayırt etmek imkânsızdır.² Çünkü rüyalar her ne kadar uykuda gerçekleşse de duyusaldır ve uyanıklıktaki duyularımızın rüyalarındaki duyularımızdan daha gerçek olduğunun bir kanıtı yoktur. Bu durum ise uyanık iken duyumsadığımız bedenimizin gerçek varlığımız olduğundan şüphe duymamız için yeterlidir. Bununla birlikte Descartes "kendisini dünyada hiçbir şeyin ne gökyüzünün ne yeryüzünün ne bedenlerin ne de zihinlerin var olmadığına ikna ederken, kendi kendimi de hiç var olmadığıma ikna etmedim mi?" diye sorar ve cevabı "Hayır: eğer kendimi bir şeye ikna ediyorsam kesinlikle varım"³ şeklinde olur. Diğer bir deyişle duyulara verili olan dünyanın ve bedenin varlığından şüphe ediyor olması, ona düşünüyor olarak var olduğunun kanıtını sağlar. Sonuç olarak Descartes, "benim tarafımdan her ne zaman söylenildiğinde veya zihinde düşünüldüğünde 'ben, varım' bu önermenin zorunlu olarak doğru olduğu" hükmünü çıkarır.⁴

Kendi çağında Descartes'a Pierre Gassendi tarafından kendisini her şeyde aldatılıyor varsaydığını ve en azından aldatılan bir şeyin var olduğunu fark ettiğini ve bundan kendisinin var olduğu sonucu çıkardığını fakat kendisinin var olduğuna dair başka kanıtlardan dolayı emin olduğu için böyle bir akıl yürütmeye ihtiyacı olmadığı eleştirisini yapar. Çünkü ona göre var olduğu doğal olarak bilinen herhangi bir davranışından hareketle de aynı çıkarımı yapması mümkündür.⁵ Fakat başka davranışlardan da "varım" çıkarımını yapmak Descartes'e göre doğru sayılmaz. Çünkü ona göre "düşüncem, kesin olarak emin olduğum tek davranışımdır." Bu nedenle yürüdüğümün bilinci olmadan "yürüyorum, o halde varım" demek doğru olmaz. Dolayısıyla davranış değil sadece düşünce öncül olarak alındığında çıkarım kesindir. Halbuki davranış rüyalarda da gerçekleşebilir, gerçekte yapmıyor olsak da kendimizi rüyada yürüyor görebiliriz. Sonuçta yürüdüğümü düşünmemden düşünen bir zihnin varlığı çıkar fakat yürüyor olmaktan bir beden var olduğu çıkmaz.⁶

---

¹ Rene Descartes, *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*, çev. Michael Moriarty (Oxford: Oxford University Press, 2008), 13.

² Descartes, *Meditations*, 14.

³ Descartes, *Meditations*, 18.

⁴ Descartes, aynı yer.

⁵ Descartes, *Meditations*, 166; Jonathan Bennett, *Objections to the Meditations and Descartes's Replies* (PDF: 2017), 86.

⁶ Descartes, *Meditations*, 185-6; Bennett, *Objections*, 87.

Bu doğrultuda kesin olarak var olduğunu çıkarmasının nedeni olan "düşünme" ile ne kastettiğini Descartes şu şekilde açıklar: "'Düşünme' kelimesi ile biz bilinçli iken, bilincinde olduğumuz sürece bizde meydana gelen tüm bu şeyleri anlıyorum. Ve dolayısıyla sadece anlamak, istemek ve hayal etmek değil dahası duymak da burada düşünmekle aynı şeydir."⁷ Bu açıklamaya göre düşünmek, öncelikle zihnimizin gerçekleştirdiği birtakım eylemleri ve daha sonra ise var olduğu sürece bizim farkındalığımıza karşılık gelir.⁸ Yani düşünme, dar anlamda zihnin bir eylemi olmakla birlikte geniş anlamda insanın kendilik bilincini ifade eder. Bu anlamda Descartes "düşünüyorum, o halde varım" derken "kendimin bilincindeyim, o halde ben varım" demek ister.

Diğer bir çağdaşı Marin Mersenne ise Descartes'in Tanrı'nın varlığını açık ve seçik olarak bilmeden hiçbir şeyi bilemeyeceğini kabul etmekle birlikte Tanrı'nın varlığını kanıtlamadan önce kendisinin düşünen bir şey olduğu sonucunu çıkardığını ve bu sonucun ise kesin olmayacağı eleştirisini yapar.⁹ Descartes ise bu eleştiriye karşılık olarak kendisinin Tanrı'yı bilmeden bilinmeyecek şeylerle akıl yürütme olmadan zihnimizin kendinden sahip olduğu ilkeleri kastettiğini söyler. Ona göre mantıkçılar tarafından bu şekildeki zihnimizin ilk ilkeleri bilgi olarak adlandırılmaz. Biz de bir şeyler düşündüğümüzü söylediğimizde bu bir akıl yürütme ile ulaşılmayan bir temel ilke sayılır. Dolayısıyla bir kişi "düşünüyorum, o halde varım" dediğinde bunun bir akıl yürütme aracılığıyla düşünceden varlık çıkarımı olmaz, aksine bu zihnin kendi varlığının yalın sezgisinin yine kendisine apaçık olarak ifade etmesidir. Eğer "düşünüyorum, o halde varım" bir akıl yürütme ile çıkarılmış olsaydı şu şekilde olurdu:

"Düşünen her şey vardır,

Ben de düşünüyorum,

O halde ben de varım"

Fakat burada bir kimsenin "düşünen her şey vardır" önermesini doğru olarak bilmesi gerekir. Ancak hiç kimse kendisi dışında bir şeyin düşündüğünü doğrudan bilemez. Aksine herkes kendi tecrübesi ile var olmadıkça düşünemeyeceğini bilir.¹⁰ Sonuçta Descartes'a göre "düşünüyorum, o halde varım", bilinenlerden bilinmeyen çıkarıldığı bir akıl yürütme olmaktan ziyade tüm bilgilerimizin temeli olan bilincin farkındalığının bir ifadesidir, bu nedenle diğer tüm bilgilerimizden önce gelir ve doğruluğundan kuşku duyulamaz.

⁷ Rene Descartes, *The Principles of Philosophy*, çev. V. R. Miller, R. P. Miller (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1982), 5-6.

⁸ Desmond M. Clarke, *Descartes's Theory of Mind* (Oxford: Clarendon Press, 2005), 185.

⁹ Descartes, *Meditations*, 85; Bennett, *Objections*, 25.

¹⁰ Descartes, *Meditations*, 92; Bennett, *Objections*, 25.

Günümüzde Jaakko Hintikka tarafından Descartes'in "düşünüyorum o halde varım" mottosunun bir çıkarım değil bir performans olduğu ileri sürülmüştür. Çünkü ona göre bu çıkarımın aslında bir safsata olduğunu söylemek mümkündür. Bu çıkarıma göre, var olduğumu düşünmekte ister doğru isterse yanlış ya da var olup olmadığından şüphe ediyor olayım yine var olduğum sonucu çıkar. Çünkü var olmadan yanılmak veya şüphe etmek mümkün değildir. Bu çıkarım örneğin "Homer ya Yunanlıdır ya da barbardır, eğer Yunanlı ise var olmalıdır çünkü var olmadan Yunanlı olamaz, yok eğer barbar ise yine var olmalıdır. O halde her hâlükârda Homer var olmalıdır", çıkarımına benzer. İkincisi bir safsata olduğuna göre birincisinin de safsata olması gerekir.¹¹ Bu nedenle "düşünüyorum o halde varım" bilindik anlamda bir çıkarım sayılmaz. Buradaki "varım" şüphe edilemez bir hususu ifade eder. "Düşünüyorum" ise bir düşünce eylemini ifade eder. Dolayısıyla "varım"ın şüphe edilemezliği, düşünce aracılığıyla algılanmaz aksine aktif düşünme olduğu sürece şüphe edilemezdir. Dolayısıyla "düşünüyorum" ile "o halde varım"ın ilişkisi öncül ile sonucun ilişkisi değildir.¹²

Antony Kenny'e göre de Hintikka'nın yorumuyla ilgili sorunlardan biri, "düşünüyorum" ifadesinin anlamını dar olarak almasıdır. Çünkü eğer "düşünüyorum o halde varım"ı bir çıkarım olarak alırsak buradaki "düşünüyorum", bilincin her bir eylemini içine alacak şekilde geniş anlama sahiptir.¹³ Yani sadece düşünüyor olmak değil şüphe ediyor olmak ya da düşünmediğini düşünüyorken de bilincin varlığını ifade eder. Dolayısıyla bunu bir çıkarım olarak görenler bir anlamda haklıdır. Çünkü "o halde" ifadesi bir çıkarım ifadesidir. Dahası "düşünüyorum" öncülünün doğruluğu, "varım" sonucunun doğruluğu için gereklidir. Aynı şekilde bunu bir içebakış olarak görenlerin de haklılığı söz konusudur. Çünkü "düşünüyorum"un şüphe edilemezliği, düşünen bir bilincin şüphe edilemezliğinden doğar. Dahası bunu bir performans olarak görenler de haklı sayılırlar. Çünkü "düşünüyorum" öncülünü doğru kılan olay, zihinsel bir performanstır.¹⁴

Bununla birlikte Harry G. Frankfurt tarafından ifade edildiği gibi Hintikka'nın eleştirisine karşı Descartes'in amacının var olup olmadığına karar vermek ya da var olduğuna bir kanıt ileri sürmek değil tam aksine varlığının alışıldık olmadık bir şekilde kesin ve şüphe edilemezliğini temellendirmek olduğu cevabı verilebilir.¹⁵

---

¹¹ Jaakko Hintikka, "Cogito Ergo Sum: Inference or Performance", *The Philosophical Review* 71/01 (1962), 9.

¹² Hintikka, "Cogito Ergo Sum: Inference or Performance", 15-16.

¹³ Anthony Kenny, *Descartes* (New York: Random House, 1968), 43-44.

¹⁴ Kenny, *Descartes*, 55.

¹⁵ Harry G. Frankfurt, *Demons, Dreamers, and Madmen* (New Jersey: Princeton University Press, 2008), 125.

2. ŞÜPHE ARGÜMANI

İkinci adımda Descartes kendisinin ne olduğu sorusuna cevap aramaya başlar. Ona göre öncelikle aklına gelen ilk cevap bir insan olarak kendisinin, "bir yüzü, elleri ve kolları olduğudur" ve dolayısıyla beden olarak adlandırılan "tüm bu organlar mekanizmasıdır." Daha sonra ise "beslenmek", hareket etmek", "duyularla algılamak" ve "düşünmek" gibi özelliklere sahip bulur. Fakat sırf bir bedenden ibaret olup olmadığını düşünürken kendisinin kötü bir varlık tarafından aldatıldığında bu özelliklere sahip olduğundan emin olmayacağını fark eder. Diğer bir deyişle, kendisinin beslenen, hareket eden ve duyularla algılayan bir beden olduğundan emin olamaz. Çünkü tüm bu özellikler bir bedene aittir ve beden varlığı ise tüm diğer duyulur şeyler gibi şüphe götürür bir şeydir. Halbuki bunların ötesinde düşünüyormak şüphe edilemez bir durumdur ve sadece düşünüyormak iken bile insan kendisini var olarak bulur. Var olmak için sadece düşünüyormak yeterlidir ve bedene ihtiyaç gerektirmez. "Çünkü sadece bu, (yani düşünmek) benden uzaklaştırılmaz." Bütün bunlardan hareketle Descartes, kendisinin "sadece düşünen bir şey yani bir zihin, bir ruh veya bir zekâ veya bir akıl olduğu"¹⁶ sonucuna ulaşır. Bu sonuç Descartes için bir anlamda bedenden farklı olarak ruhun varlığının da bir kanıtını oluşturur.

Bununla birlikte Thomas Hobbes tarafından Descartes'a, düşünüyormak olmaktan düşünen bir zihin olduğunu çıkarsamasının geçerli görünmediği eleştirisi yöneltmiştir. Hobbes'a göre ister uykuda ister uyanık olsun düşündüğümde bundan düşünüyormak ve var olduğum sonucu çıkar. Çünkü var olmayan bir şey düşünemez. Fakat bundan hareketle ben bir zihnim, ruhum, düşünceyim veya aklım şeklinde sonuç çıkarmaya çalıştığında sorunlar ortaya çıkar. Öyle ki "düşünüyormak o halde ben bir düşünceyim veya akıl yürütüyormak o halde ben bir aklım" şeklinde çıkarımda bulunmak geçerli bir çıkarım sayılmaz. Çünkü benzer bir şekilde "yürüyormak o halde ben bir yürüyüşüm" şeklinde de çıkarımın da geçerli sayılması gerekir. Halbuki böyle bir çıkarım yapmak geçerli sayılmaz. Hobbes'a göre Descartes burada düşünen şey ile düşünme eylemini veya akıl ile akıl yürütme eylemini bir olarak görmektedir. Halbuki bütün filozoflar bir özne ile onun eylemlerini yani bir şeyin kendisi ile özelliklerini birbirinden ayırt ederler. Dolayısıyla bir şey ile eylemleri veya özellikleri aynı şey değildir. Buna göre düşünen bir şey, zihne, akla veya anlayışa sahip bir özne ve dolayısıyla cisimsel bir şey olabilir. "Ben varım" sonucu, Descartes tarafından haklı olarak "düşünüyormak" önermesine dayandırılır. Fakat "düşünüyormak" önermesinin bilgisi, bizim özne olmaksızın bir eylemin ortaya çıkacağını düşünemememizden geliyor. Halbuki "bundan düşünen şeyin bedensel bir şey olduğu sonucu çıkar görünür. Çünkü öyle

¹⁶ Descartes, *Meditations*, 19.

görünüyor ki, bir eylemin öznesi sadece bedensel veya maddesel sınırlar içinde anlaşılabilir." ¹⁷

Descartes ise Hobbes'a cevabında kendisinin "bir zihin, bir ruh veya bir düşünce veya bir akıl" olduğunu söylerken sadece bu yetenekleri ifade etmediğini aksine bu yeteneklere sahip olan tözü kastettiğini söyler. Yani düşündüğü için kendisinin bir düşünce veya akıl yürüttüğü için bir akıl olduğunu değil aksine düşünen ve akıl yürüten bir şey olduğunu çıkarsadığını söyler. Dahası Descartes düşünce ve yürüme arasında kurulan benzetmenin de doğru görünmediği tespitini yapar. Çünkü yürümek sadece bir eylemi ifade eder fakat düşünce bazen bir eylemi bazen bir yeteneği bazen de bu yeteneğe sahip olan şeyi ifade eder. Bununla birlikte düşünen şey ile düşünme eylemi veya düşünme yeteneği bir ve aynı şey değildir. Dolayısıyla Hobbes'un itirazı boşa yapılmış görünmektedir.¹⁸ Yine Descartes'a göre hiçbir eylemin bir öznesi olmadan var olamayacağı gerçeğinden hiçbir kanıt dayanmaksızın ve tüm mantığımıza aykırı olarak tüm eylemlerin bedensel ve dolayısıyla öznesinin de bedensel olması gerektiği sonucu çıkmaz. Çünkü bütün mantıkçıların ve neredeyse bütün normal insanların da kabul ettikleri üzere maddesel şeyler kadar maddesel olmayan şeyler de vardır. ¹⁹

Antoine Arnauld ise Descartes'in burada zihnin bedenden farklı olduğuna dair argümanını şu şekilde tespit eder ve kimi eksiklikleri bulunduğunu ileri sürer: "Bir bedenim olup olmadığından ve hatta dünyada başka bedenler olup olmadığından bile şüphe edebilirim, fakat şüphe ediyor veya düşünüyor oldukça var olduğumdan şüphe edemem. Dolayısıyla şüphe eden ve düşünen ben, bir beden değilim. Çünkü beden olsaydım, bedenim hakkındaki şüphelerim varlığım hakkındaki şüphelerim olurdu. Gerçekten de eğer inatla hiçbir şekilde bedenlerin olmadığını savunmaya devam etsem bile ulaştığım sonuç hala ayakta kalır: ben bir şeyim ve dolayısıyla bir beden değilim."²⁰ Arnauld, bir kimsenin bu argümana karşı bedenlerden şüphe etmememiz ve hatta varlıklarını bile reddetmemiz gerçeğinin bedenlerin hiç var olmadığı anlamına gelmeyeceği itirazını yapabileceğini düşünür. Ona göre bir kişi Descartes'a "kendi özüne ait olan başka hiçbir şeyin farkında olmadığı öncülünden hiçbir şeyin gerçekte özüne ait olmadığı sonucunu nasıl çıkardığı" sorusunu yöneltebilir.²¹

Günümüzde Kenny'e göre, Descartes bu argümanda kendi varlığını düşünmekten çıkarır ve bedeninin varlığını şüpheli gördüğü için bedenden de ayrı bir şey olduğunu düşünür. Ona göre bu argümanda şöyle bir ilke bulunur: Bir şeyin özünü oluşturan bazı özellikler

---

¹⁷ Descartes, *Meditations*, 108; Bennett, *Objections*, 42.

¹⁸ Descartes, *Meditations*, 109; Bennett, *Objections*, 43.

¹⁹ Descartes, *Meditations*, 110; Bennett, *Objections*, 44.

²⁰ Descartes, *Meditations*, 126; Bennett, *Objections*, 55.

²¹ Descartes, *Meditations*, 127; Bennett, *Objections*, 55.

zorunludur ve bu şeyin varlığını kesin olarak kanıtlamak için yeterlidir. Buna göre tek başına düşünme özelliği varlığım için zorunludur ve varlığımı kesin olarak kanıtlamak için de yeterlidir. Bu ilkeden hareketle benim özümün sadece düşünmekten oluştuğu sonucu çıkar. Fakat Kenny'e göre bu ilkenin yanlış olduğu kolayca gösterilebilir. Çünkü eğer bedensiz düşünmenin imkânsız olduğunu varsayarsak Descartes'in öncülleri doğru kalır fakat sonucu yanlış çıkar. Diğer bir deyişle düşünüyor olmak, var olmak için zorunlu ve yeterlidir fakat bundan bedenden ayrı bir şey olduğumuz sonucu çıkmaz. Dolayısıyla beden varlığının şüpheli olması, bedenden farklı bir şey olduğumuzu kanıtlamaya yetmez. O halde doğru öncüllerden yanlış bir sonuç çıkaran bu ilkenin reddedilmesi gerekir ve Descartes'in böyle bir ilke kullanıp kullanmadığı ise açık değildir.²²

John Cottingham da Descartes'in argümanının geçersiz olduğunu ileri sürer. Ona göre bir bedenim olduğundan şüphe edebilirim veya bedensiz olduğumu hayal edebilirim fakat bundan hareketle bir bedene sahip olmanın doğanın bir özelliği olmadığı sonucunu çıkaramam. Diğer bir deyişle, "x'in y'ye sahip olduğundan şüphe etmem, y'nin x'in özel bir parçası olmamasını gerektirmez."²³

Margaret D. Wilson ise sözde şüphe kanıtı olarak adlandırılan bu argümanı şöyle ifade eder: Ben bir zihin olarak bedenden farklıyım. Çünkü bedenim hakkında doğru olan hiçbir şey benim hakkımda doğru değildir. Halbuki iki şeyden biri hakkında doğru olan her şey diğeri hakkında da doğru olursa ancak o zaman iki şey birbirinin aynı sayılır. Wilson, Descartes'in beden şüphe götürürlüğü ile kendi varlığının şüphe edilmezliği arasındaki gördüğü ayrımın, "bu güçsüz akıl yürütme" ile ortaya konamayacağını düşünür.²⁴

Burada bütün bu eleştirilerin odak noktası, şüpheden hareketle yani duyulur şeylerden ve beden varlığından şüphe duymaktan dolayı beden bizim doğamıza ait olmadığını çıkarsamanın doğru olmayacağıdır. Daha kısa söylemek gerekirse beden varlığından şüphelenmek, bizim beden olmadığımız sonucunu çıkarmaya yetmez. Fakat Descartes'in bu argümanının şüpheden hareketle bir sonuç çıkarmaya çalıştığı için geçersiz olduğuna hükmetmek hatalı görünmektedir. Çünkü beden dahil duyulur her şeyin varlığından şüphe duyulduğunda -ki bu şüphe yersiz veya yanlış sayılmaz- şüphe götürmeyen şey, şüphe duyan bir varlığın bulunmasıdır. Bu durum şüphe duyan bir varlığın doğasının, şüphe duyulan duyulur her şeyden farklı olmasını gerektirir. Çünkü değilse duyulur her şeyden şüphe duyduğunda şüphe duyanın kendi varlığından da şüphe duyması gerekir. Halbuki duyulur her şeyden şüphe duyan varlık kendisinin şüphe edilemezliğiyle karşı karşıya gelir.

²² Kenny, *Descartes*, 83-84.

²³ John Cottingham, *The Rationalists* (Oxford: Oxford University Press, 1988), 117.

²⁴ Margaret D. Wilson, "Descartes: The Epistemological Argument for Mind-Body Distinctness", *Nous* 10/01 (1976), 7-8.

Bu nedenle şüphe götürmez kendi varlığı, varlığı şüphe götürmeyen bir bedenle özdeş olarak düşünülemez. Daha kısa söylemek gerekirse, şüphe götürmez bir şey ile şüphe götürür bir şey aynı olamaz. Dolayısıyla zihnin bedenden farklı olduğuna dair bu argüman duyulur şeylerin şüpheli olmasından hareketle bir sonuç çıkarmaz aksine şüphe götürmez bir varlığın şüphe götürmeyen bir varlıkla aynı olamayacağı gerçeğinden hareket eder. Bu nedenle argümanın şüpheden hareketle bir sonuç çıkarmakla suçlanması yersiz sayılabilir.

3. EPİSTEMOLOJİK ARGÜMAN

Descartes altıncı meditasyonda düşünen bir ruh veya zihin olarak kendisinin bir beden olmadığı konusunu tekrar ele alır ve bunun için ikinci bir argümana daha başvurur. Bu argüman, zihin ve bedenin epistemolojik yani düşüncede kavramsal olarak birbirinden ayrılabilmesidir. Ona göre "birincisi, benim açık ve seçik olarak anladığım her şeyin Tanrı tarafından benim anladığım gibi yaratılabileceğini bildiğimden dolayı, o halde eğer ben bir şeyi diğeri olmadan açık ve seçik olarak düşünebiliyorsam bu, benim için bir şeyin diğeriyle ayrı olduğunun kesin olmasına yeterlidir, çünkü onlar en azından Tanrı tarafından birbirinden ayrı olarak yaratılabilirler." Buna göre Descartes kendi varlığını sadece düşünce ile fark etmesinin ve varlığına dair bu farkındalığın düşünüyor olmak dışında başka hiçbir şeyi gerektirmemesinden dolayı kendisini düşünen bir şey olarak başka her şeyden ayrı düşünebileceğine dikkat çeker. Kendi varlığını başka her şeyden ve özellikle bedenden ayrı olarak düşünebilmesi ise onların gerçekten de birbirinden ayrı olmalarını gerektirir. Çünkü birbirinden ayrı olarak düşünebileceğimiz bir şeylerin gerçekte de ayrı olmaları, Tanrı'nın yaratma gücünün dışında değildir.²⁵ Dolayısıyla bizim zihin ve bedenin birbirinden ayrı olabileceklerine dair açık ve seçik düşüncemizin gerçekliğe uymaması için bir neden yoktur.

Descartes'in bu argümanını Arnauld şu şekilde tespit eder ve eleştirir: (1) Eğer bir şeyin açık ve seçik bir fikrine sahip isem ve Tanrı da benim açık ve seçik düşünceme uygun bir şekilde onu yaratabilir ise (2) o halde benim açık ve seçik olarak birbirinden farklı olduğunu düşündüğüm şeyler gerçekten de birbirinden farklıdır. Buna göre ben kendimin uzamlı değil aksine düşünen bir şey olarak açık ve seçik fikrine sahipsem ve beden uzamlı fakat düşünmeyen bir şey ise benim bedenden farklı bir şey olduğum ve bedensiz var olabileceğim kesindir.²⁶ Arnauld bu argümandaki birinci öncülün doğru olması için konusunun açık ve seçik bir düşünce değil dahası yeterli derecede bilgi olmasını gerekli görür. Çünkü bir şeyin açık ve seçik olarak diğer bir şeyden farklı düşünülmesi için

---

²⁵ Descartes, *Meditations*, 55.

²⁶ Descartes, *Meditations*, 127; Bennett, *Objections*, 55.

gerçekten farklı olmaları gerekmez. Dahası Arnauld argümanın sonucunun (2) da doğru olup olmadığının sorgulanmaya açık olduğunu düşünür. Çünkü kendinizi uzamlı değil de düşünen bir şey olarak düşündüğünüzde kendi hakkınızdaki düşünceniz yetersiz bir şeydir. Kendinize dair düşünmeyen fakat uzamlı bir şey olarak düşünceniz de aynı şekildedir. Buna göre Arnauld kısaca kendinize dair düşüncenizden hareketle bedenden başka bir şey olduğunuzu kanıtlayamazsınız demek ister ve bu durum için geometriden bir örnek verir.²⁷ Örneğin bir kimse dik açılı bir üçgenin ne olduğunu bilmesine rağmen böyle bir üçgende iki dik kenarın karesinin hipotenüsün karesine eşit olduğunu bilmekten uzak olabilir ve bu nedenle dik açılı bir üçgenin söz konusu özelliğe sahip olduğunu reddedebilir. Buna göre Descartes'in iddiası, açık ve seçik olarak bir üçgenin dik açılı olduğunu kavramakla birlikte sözü geçen özelliği bilmekten uzak olduğu için onun dik açılı üçgenin doğasına ait olmadığını ve dolayısıyla da Tanrı'nın da dik açılı bir üçgeni söz konusu özelliğe sahip olmadan yaratabileceğini varsaymak anlamına gelir.²⁸

Cottingham'a göre Arnauld'un bu eleştirisi şu anlama gelir: Bir şeyin özünü başka bir şeyden ayırt etmek kolay olmayabilir ve bu nedenle bir şeyi örneğin x'i, y olmadan düşünebilme iddiası sorunu çözmeye yetmez. Arnauld'un itirazı cevaplanamaz görünmekte ve eğer doğru ise Descartes'in zihnin bedenden ayrı olduğuna dair iddiasının çökmesi gerekir. Buna göre zihin ile beden arasında gerçek bir ayırım yapılamaz.²⁹

Wilson'a göre ise Arnauld'un eleştirisinin anlamı Descartes'in açık ve seçik kendisini düşünen bir şey olarak fark etmesinden ve düşünme dışında hiçbir şeyi kendi doğasına ait görmemesinden dolayı bedenin kendi doğasına ait olmadığı sonucunu çıkarmaya yetkili olmadığıdır. Çünkü kendisini düşünen bir şey olarak düşündüğünde veya algıladığında bile kendi doğasının sadece bir kısmını düşünüyor veya algılıyor olması mümkündür. Kısacası Arnauld, Descartes'in kendi doğasına dair tam bir bilgisinin olamayacağına dikkat çekmek ister.³⁰ Fakat yine de Wilson, Arnauld'un bu eleştirisinin Descartes'in argümanı için yıkıcı bir itiraz olduğunu düşünmez.

Descartes ise bu itiraza karşı, sadece bir zihin olarak "özüme ait olduğunu fark ettiğim her şey, benim varlığımın düşünen bir şey olduğu gerçeğidir ki bundan da özüme başka hiçbir şeyin ait olmadığı sonucu çıkar" diye cevap verir. Bu kısaca şu anlama gelir: insanın kendi varlığına sadece düşünmekle ulaşması, onun özüne ait olan şeyin sadece düşünmek olduğunu gösterir. Bu nedenle düşünmek dışında yer kaplamak gibi başka bir niteliği insanın kendisinin özüne ait olarak varsaymasının bir gerekçesi yoktur. Bununla birlikte

²⁷ Descartes, *Meditations*, 128; Bennett, *Objections*, 55-6.

²⁸ Descartes, *Meditations*, 129; Bennett, *Objections*, 57.

²⁹ Cottingham, *The Rationalists*, 121.

³⁰ Wilson, "Descartes: The Epistemological Argument for Mind-Body Distinctness", 11.

Descartes örneğın ruhun bedeni hareket ettirme gücü gibi veya tözsel olarak bedenle ilişkili olmak gibi kendisinde farkında olmadığı birtakım şeylerin bulunabileceğini kabul eder. Fakat farkında olduğu şey yani düşünen bir şey olması, insanın sadece ve sadece onunla var olması için yeterlidir. Dolayısıyla farkında olmadığı başka birtakım özelliklere sahip olmadan Tanrı tarafından yaratılmış olarak var olabileceği ve buna göre farkında olmadığı diğer özelliklerin ona ait olmadığı kendisine kesin görünür. Buradaki mantığı Descartes şu şekilde ifade eder: "Bir şey A niteliği olmadan var olabilirse, o halde A, onun özüne ait değildir." Buna göre insan sadece düşünmekle var olabilir ise onun özü sadece zihinden ibarettir ve dolayısıyla bedenle ilişkili olmak onun özüne ait sayılmaz. Arnauld'un burada yeterli bilgiye gerek olduğu eleştirisine ise Descartes, bir şeyin tüm özelliklerinin bilinmesi anlamında yeterli bilgiye ancak Tanrı'nın sahip olabileceğini cevabını verir. Çünkü bir şey hakkındaki bilgi parçası yeterli sayılacaksa mutlaka o şeyin tüm özelliklerini içermelidir. Ancak Tanrı bir şeyin tüm özelliklerini bilebilir ve dolayısıyla da sadece Tanrı yeterli bilgiye sahip olabilir. İnsanın ise bu şekilde her şeyin yeterli bilgisine sahip olması mümkün değildir.³¹

Arnauld'un üçgen örneğine gelince Descartes, zihin ve beden ilişkisine dair yanlış bir örnek olarak değerlendirir. Çünkü bir dik açılı üçgen, üç kenarı ile bir töz olarak görülebilir fakat iki dik kenarının karesinin hipotenüsünün karesine eşit olması bir töz değil töze ait bir özelliktir. Bu nedenle dik açılı üçgen ve söz konusu özelliği, zihin ve beden gibi iki ayrı şey olarak anlaşılabilirler. Dolayısıyla dik açılı üçgeni bilip de özelliğini bilmemekten dolayı dik açılı üçgenin doğasının bu özellikten yoksun olması gerektiği düşünülmez. İkincisi, bir üçgenin dik açılı olduğunu söz konusu özelliğe sahip olduğunu düşünmeden de biliriz fakat söz konusu özelliği, dik açılı üçgen olduğunu düşünmeden bilinemez. Halbuki beden olmadan zihni ve zihin olmadan bedeni açık ve seçik düşünebiliriz. Üçüncüsü, dik açılı üçgen fikrinin iki dik kenarının karesinin toplamının hipotenüsün karesine eşit olma özelliğini içermemesi mümkün ise de söz konusu kenarların karelerinin arasında hiçbir oran olmadığını içermesi mümkün değildir. Bu nedenle ne gibi bir oran olduğunu bilmezken, hiçbir oranı reddedemeyiz ve dolayısıyla hiçbir oranın üçgenin doğasına ait olmadığını düşünemeyiz. Yani kısacası, dik açılı üçgen fikri kenarlarının kareleri arasında bir oranı içerir. Bunun tersine "zihne ait olan hiçbir şey beden kavramında içerilmez ve bedene ait olmayan hiçbir şey de zihin kavramında içerilmez."³²

Caterus adıyla meşhur olan Johann de Kater ise Descartes'ın burada ruhun bedenden farklılığını ikisinin birbirinden ayrı olarak düşünülebilmesine dayandırdığı tespitini yapar ve Duns Scotus'a dayanarak bu şekilde bir akıl yürütmenin kötü bir argüman olabileceği

---

³¹ Descartes, *Meditations*, 140-1; Bennett, *Objections*, 59.

³² Descartes, *Meditations*, 144-5; Bennett, *Objections*, 61-2.

eleştirisini yöneltir. Çünkü Scotus'a göre de bir şeyin diğer bir şeyden ayrı olarak düşünülebilmesi için gereken şey, aralarında formal ve temsili farklılık bulunmasıdır. Öyle ki iki şeyin gerçek kavramları farklı ise, birisi diğeriyle aynı şey değildir. Fakat adalet ve merhametin birbirinden ayrı düşünülebilmesinden birbirinden ayrı olarak var olabileceklerini çıkarmak yanlış bir çıkarım olabilir.³³

Descartes ise bu eleştiriyi yine Scotus'tan hareketle cevaplama yolunu seçer. Ona göre formal farklılık için bir şeyin zihnin soyutlaması ile diğer bir şeyden ayrı olarak düşünülebilmesi yeterlidir. Fakat bir şeyin kendi başına varlık olarak düşündüğümüz üzere diğer şeylerden ayırt edilebilmesi için ise aralarında gerçek bir farklılık bulunması gerekir. Buna göre örneğin bir bedenin şekli ve hareketi arasındaki farklılık formal bir ayrımdır. Çünkü bedenin şekli olmadan hareketini veya hareketi olmadan şeklini anlayabiliriz. Fakat hareket eden bir cismin hareketini veya bir cismin sahip olduğu şekli cismin kendisinden formal olarak ayırt edemeyiz. Aynı şekilde adil bir insandan ayrı olarak adaleti veya merhametli bir insandan ayrı olarak merhameti anlayamayız. Dolayısıyla formal bakımdan iki şeyi her zaman birbirinden ayırt etmek mümkün olmaz. Bütün bunların tersine bir bedeni uzama, şekle ve harekete sahip olarak düşündüğümüzde ve zihinsel bir özelliğe sahip olduğunu reddettiğimizde bu bize bedenin mahiyeti hakkında tam bir anlayış sağlar. Bunun aksine zihni şüphe eden, düşünen ve isteyen olarak düşündüğümüzde ve bedene ait özelliklere sahip olduğunu reddettiğimizde bu da bize zihnin mahiyeti hakkında tam bir anlayış sağlar. Eğer zihin bedenden gerçekten farklı olmasa böyle bir ayırım yapılamaz.³⁴ Buna göre zihin ve bedenin birbirinden her zaman ayrı olarak düşünülebilmelemleri onların birbirlerinden ayrı yani kendi başına birer varlık olmalarından dolayıdır. Bu nedenle ikisi arasındaki ayırım gerçek bir ayrımdır ve bu ayırım zihnin bedene indirgenmesini engeller.

Bu argümana günümüzde de birtakım itirazlar söz konusudur. Örneğin Steven J. Wagner bu argümana iki eleştiri yöneltir: Birincisi, düşünce kavramında bedeni dışlayacak ya da düşünen bir şeyin uzamlı olamayacağını gerektirecek hiçbir şey bulunmadığıdır. İkincisi ise zihni sadece düşünen bir şey olarak kabul etmenin ayrıca uzamlı olmadığını göstermeyeceğidir. Çünkü sırf kavramsal analizden çıkarılan bir düşünce ile bu düşünceye uygun bir gerçeklik olması arasındaki mesafe o kadar büyüktür ki, ancak Tanrı'nın yardımı ile kapatılabilir.³⁵

Düşünce ile gerçeklik arasında Descartes'ın beklediği uygunluğa Dean Zimmerman da itiraz eder. Zimmerman, zihinsel özelliklere sahip uzamsız bir şeyin olmasının

³³ Descartes, *Meditations*, 76; Bennett, *Objections*, 16.

³⁴ Descartes, *Meditations*, 84; Bennett, *Objections*, 17.

³⁵ Steven J. Wagner, "Descartes's Arguments for Mind-Body Distinctness", *Philosophy and Phenomenological Research* 43/04 (1983), 508.

düşünülebilirliği hakkında Descartes'in haklılığına inandığını ve düşünülebilirliğin de mantıksal imkânın bir göstergesi olduğunu kabul ettiğini söyler. Ona göre bundan hareketle uzamsız bir varlığın zihinsel özelliklere sahip olabileceğinin mantıksal olarak mümkün olduğunu çıkarabiliriz. Fakat bu benim gerçekte de uzamsız bir şey olmamı gerektirmez. Ona göre buradaki sorun şu şekilde gösterilebilir: Bir şey P özelliğine sahip ise ayrıca Q özelliğine de sahip olması mantıksal olarak mümkündür diyelim ve söz konusu şey P özelliğine sahip ise o halde Q özelliğine de sahip olması mantıksal olarak mümkündür sonucu çıkar. P özelliğini gözlüklü olmak ve Q özelliğini de mumdan yapılmış olmakla yer değiştirirsek problem daha açık görünür.³⁶ Dolayısıyla Zimmerman mantıksal bir imkânın gerçeklikteki karşılığının her zaman doğru olmayacağını ileri sürer.

Bununla birlikte düşünüen şeyin kavramsal olarak uzamlı olmadığı iddiasını sadece bir düşünce olarak görmek yerine düşünmenin uzamda yer kaplayan bir şey olmadığı gerçeğinden hareketle uzamlı bir şeyle özdeşleştirilemeyeceği anlamında almak yerinde olur. Buna göre Descartes'ın argümanı gerçeklikten kopuk sırf bir düşünce değil gerçekliğe dair rasyonel bir analiz olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde mantıksal imkanına karşılık gerçeklikte gözlüklü olma özelliğine sahip bir şeyin mumdan yapılmış olma özelliğine de sahip olması örneğinde gözlüklü olmakla bir insan kastedilirse -ki bunun kastedildiği açıktır- aynı zamanda mumdan yapılmış olması durumunda oluşturduğu düşünülen sorun, aslında düşünüen bir şeyin etten kemikten yapılmış olması durumunda oluşturduğu sorunla aynıdır. Dolayısıyla başvuru bu örnek bile zihnin bedene indirgenemezliğine dair temel insan sezgisini içinde saklamaktadır.

Wilson ise bu argümanı yeniden düzenler ve Descartes'in amaçladığı şekilde yorumlandığında ne kadar iyi veya kötü olduğuna cevap arar. Ona göre açık ve seçik rasyonel bir düşünce ile sırf düşünce arasında bir ayırım yapmanın en iyi yolunun bulunmaması bir problemdir. Her ne kadar bu fark çok iyi ortaya konulsa da buna çok fazla güvenilmemesi gerekir. Bütün bunların ötesinde Wilson, "argümanın kendisine Descartes'in eleştirmenlerinin -çağdaş veya yeni- genel olarak düşündüğünden daha güçlü ve çok daha fazla dikkatli bir şekilde tasarlanmış görüldüğü" tespitini yapar.³⁷

Bu argüman kısaca zihin ve bedenin kavramsal içerik olarak birbirinden ayrı düşünülebilmesinden gerçeklikte de ayrı olmaları gerektiği sonucunu çıkarmaya çalışır. Ona yöneltilen eleştiriler ise genel olarak bizim düşüncemizden hareketle gerçeklikte de böyle bir sonuç çıkarmaya hakkımız olmadığını aksine böyle bir sonuç çıkarabilmek için düşünceden daha fazla yeterli bilgiye ihtiyacımız olduğunu dile getirir. Bununla birlikte

---

³⁶ Dean W. Zimmerman, "Two Cartesian Arguments for the Simplicity of the Soul", *American Philosophical Quarterly* 28/03 (1991), 220.

³⁷ Wilson, "Descartes: The Epistemological Argument for Mind-Body Distinctness", 14.

Descartes'in da dediği gibi zihin ve beden arasında düşüncemizle yapabileceğimiz bir ayrıma uygun bir gerçekliği yaratmak bir teist açısından Tanrı'nın gücünün dışında olduğu düşünülemez. Bu nedenle Tanrı'nın bizim zihni ve bedeni birbirinden ayrı olarak düşünmemize uygun bir gerçeklik yaratmaya gücü yettiğine göre zihin ve bedenin birbirinden gerçeklikte de ayrı olduğunu beklemeye hakkımız vardır. Bununla birlikte rasyonel düşüncemizin gerçekliğe uyması için teist olmaya veya Tanrı'ya başvurmaya ihtiyaç bulunmamaktadır. Çünkü teist olmayan için de yine kavramsal analize dayalı düşüncemizin gerçekliğe uymaması için hiçbir gerekçe gösterilemez. Eğer bir konuda rasyonel düşüncemizin gerçekliğe uyması beklenmeyecek ise hiçbir konuda rasyonel düşüncemizin -örneğin matematik- gerçekliğe uymasını beklemek hakkımız olmaz. Dahası düşüncemiz ile gerçeklik arasında bir uygunluk beklenmez olsa gerçekliği nasıl düşünebildiğimiz veya anlayabildiğimiz açıklamasız kalır. Dolayısıyla gerçekliğin bizim düşüncemize uygun olmasından hareketle düşüncemizin de gerçekliğe uygun olabileceğini beklememiz makul sayılabilir.

4. BASİTLİK ARGÜMANI

Descartes altıncı meditasyonda zihnin bedene indirgenemeyeceğine dair üçüncü argümanını sunar. Ona göre acı veya haz duyduğumuz zamanlarda olduğu gibi, bedenimizden elde ettiğimiz duyular oldukça güçlüdür. Diğer bir deyişle kendimizi bir bedenle sıkı bir ilişki içinde buluruz. Öyle ki Descartes bu durumdan bedenimizle ilişkimizin bir kaptanın gemisinde bulunduğu gibi uzak değil de bedenimizle sanki tek bir varlık gibi çok yakın olduğumuz sonucunu çıkarır.³⁸ Bununla birlikte ona göre bu yakınlık zihnin bedene indirgenmesine izin vermeyecek tözsel bir farklılık da gösterir. Bu farklılık bedenin sonsuza dek bölünebilmesi iken zihin için bölünmenin söz konusu olmamasıdır. "Kesinlikle zihni veya sadece düşünen bir şey olduğum kadarıyla kendimi düşündüğümde kendimde hiçbir parça ayırt edemem, aksine kendimi tamamen bir ve tam bir şey olarak anlarım." Buna göre Descartes insan zihninin bir şeyi isterken, algılamak ve düşünürken tek bir şey olduğunu ve söz konusu yetiler ile faaliyetlerin zihni oluşturan bölümler olmadığını ileri sürer. Bunun anlamı kısaca zihnin birçok faaliyette yalın yani bölünemez tek bir töz olduğudur. Zihnin aksine beden ise uzamda yer kapladığı için sonsuza dek bölünebilir ve bölünme yoluyla da bedende eksilmeler gerçekleşebilir. Fakat bedenin bölümlerinden birisinin eksilmesi insanın zihninden hiçbir şeyi eksiltmez. Örneğin kolumuzu veya ayağımızı kazada kaybetmek bilincimizde veya zihnimizde bir kayba neden olmaz.

³⁸ Descartes, *Meditations*, 57.

Descartes'a göre bu durum yalın olan zihnin bölünebilen ve dolayısıyla eksilebilen bedenden farklı bir töz olduğunu gösterir.³⁹

Descartes'in kendi çağında zihnin bölünemezliği argümanına herhangi bir eleştiri yöneltilmemiş görünse de daha sonra ve günümüzde eleştirenleri kadar savunanları da bulunmaktadır. Cottingham zihnin basitliği her ne kadar sezgisel bir makuliyete sahip olsa da fizyoloji ve psikoloji üzerine yeni çalışmaların zihnin birbirinden farklı birçok alt sistemin iş birliği sonucu ortaya çıktığına dair veriler ortaya koyduğunu ve buna göre Descartes'in tezinin bir illüzyon olabileceğini savunur. Dahası ona göre Descartes'in zihnin basitliği tezi kabul edilse bile zihnin bedenden tamamen farklı ve bağımsız olduğunu temellendirmek için yetersiz görüldüğünü ileri sürer. Çünkü bilinç basit ve yalın bir tecrübe olsa bile tamamen fiziksel bir sistemden yani beyinden kaynaklan bir aktivite olabilir. Fakat Descartes bu ihtimali dikkate almamış aksine bu ihtimale karşı bedenden el veya ayak gibi organların kesilmesinin bilinçte bir eksilmeye neden olmadığını kanıt olarak kabul etmiştir. Bununla birlikte beyinden bir eksilme söz konusu olduğunda bilinçte bir eksilmeye neden olmayacağını günümüzde hiç kimsenin kabul etmesi beklenmez.⁴⁰

Bununla birlikte beyindeki eksilmenin zihinde bir eksilmeye neden olduğunu başkaları üzerinden bilme imkanının bulunmadığını söylemek yerinde olur. Çünkü beyinde bir hastalık olan kişiyle olan iletişimimizin eksilmesi veya ortadan kalkması onun zihninin eksildiğini veya ortadan kalktığını kanıtlamaz. Örneğin beyin hasarı sonucu hafızasını kaybeden veya dil ve benzeri becerilerinden yoksun hale gelen hastalardaki bu durumlar zihinde bir eksilme olduğuna değil zihnin beyin aracılığıyla kendisini sağlıklı bir biçimde ifade edemediği anlamına gelebilir.

Wagner de Descartes'in zihnin basitliğine dair iç gözlem iddiasını eleştirir. Ona göre zihnin basitliğine dair bir iç gözlem yapmak tamamen gayrı makuldür. Halbuki Descartes'in iç gözlemde bulunduğu şeyler, fikirler ile yetilerdir ve basitlik ise başka bir şeydir. Zihnin basitliğini doğrudan bir sezgi olarak kabul etmek mümkündür fakat bu da basitliğin nasıl algılanabileceği gibi sorular ortaya çıkarır. Dahası zihnin düşünen bir şey olarak tanımlanmasından hareketle bölünemez olduğunu çıkarmak mümkün görünmemektedir.⁴¹

Bununla birlikte zihnin tüm faaliyetlerinde bölünmez tek bir şey olduğuna dair bir iç gözlem bizzat Roderick M. Chisholm tarafından şu şekilde ortaya konur: Düşünmek, hüküm vermek, istemek vb. zihinsel faaliyetlerin, devam ettikleri sürece ruhsal bir töze ait olmaları gerekir, çünkü tüm bu özelliklerin çevremizdeki maddesel şeylerin ve zihnimizdeki soyut

---

³⁹ Descartes, *Meditations*, 61.

⁴⁰ Cottingham, *The Rationalists*, 118.

⁴¹ Wagner, "Descartes's Arguments for Mind-Body Distinctness", 509.

şeylerin özellikleri olamaz. Örneğin masanızdaki kalemin ya da zihninizdeki bir sayının bu özelliklere sahip olduğunu kabul etmezsiniz.⁴² O halde düşünmek gibi diğer tüm zihinsel özelliklere sahip bir töz vardır ve bu sonuç bilincin birliğini gerektirir. Örneğin şimdi ben, duyduğum müzik sesiyle birlikte yarışan birtakım sporcular görüyor olduğumu biliyorsam, bu bilgiye sahip tözün aynı zamanda hem müzik sesini duyan tözle hem de yarışan sporcuları gören tözle aynı olması gerekir. Buna göre söz konusu zihinsel özelliklerin ortaya çıkmak için bu tözün basit yani tek bir şey olması yeterlidir. Bununla birlikte zihinsel olmayan özelliklerin ortaya çıkması için bu yeterli değildir. Örneğin bir sandalda kürek çekmek için kürek çekmeyi düşünen veya isteyen bir töze ek olarak daha başka birçok tözün varlığına ihtiyaç vardır. Halbuki kürek çekmeyi düşünme veya isteme özelliği mantıksal olarak kürek çekmeyi düşünen veya isteyen bir tözden başka hiçbir tözün varlığını gerektirmez. Dolayısıyla bu, düşünen bir tözün parçalara sahip olmadığı anlamına gelir.⁴³

Bu doğrultuda David Barnett de bizim bilinçli varlıklar hakkındaki tasavvurumuzun onların basit yani yalın olmalarını gerektirdiğini tespit eder. Öyle ki bilincin basit bir şey olması gerektiği temel bir sezgimiz olarak kabul edilebilir. Ona göre bu temel sezgimiz, Descartes başta olmak üzere birçok düşünür tarafından farklı örneklerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Descartes, kaslar, kemikler ve sinirlerden oluşmuş fakat zihni olmayan zombi bedenlerin, irade ve zihin sonucu olmayan davranışlar bakımından insandan farklı olmayacağını varsayar. Bu varsayım da bizle fiziksel olarak aynı görünen bedenlerin bilinçten yoksun olabileceklerinin metafiziksel olarak mümkün olmasını içerir. Bu nedenle Saul Kripke, George Bealer ve David Chalmers, "fizikalizmin yanlış olduğu" kanaatine ulaşırlar.⁴⁴ Burada Descartes'in zombi varsayımı, zihin basit bir varlık olarak bir çok parçadan oluşan bedenle aynı olamayacağına dair bir sezgiyi içerir.

Yine Barnett'a göre T. Henry Huxley bilinci uyarılmış bir sinir dokusunun sonucu olarak görmeyi, Alâeddin'in lambadan cin çıkarması kadar açıklanamaz bulur. Hilary Putnam yüzlerce veya binlerce arıdan oluşan bir kovanın tek bir bilince sahip olmasını imkânsız görür. Ned Block bir insanın bilincini kafasının içinde duysal girdileri ve çıktıkları mekanik olarak gerçekleştiren birçok küçük insanın faaliyeti olarak açıklamayı saçma olarak değerlendirir. Yani birçok insandan oluşan bir topluluk hiçbir zaman üst bir bilinç oluşturmaya yetmez.⁴⁵ John Searle de bir odanın içinde Çince bilmeyen bir insanın belirli kurallara göre sembollerle odanın dışındakilerle iletişim kurmasının kendi başına Çinceyi anladığını kanıtlamaz görür. Dolayısıyla böyle bir bileşik sistem Çince anlayan bir zihin oluşturmaya yetmez. Peter Unger ise bir beyne ait nöronları, aralarındaki elektro-kimyasal

⁴² Roderick M. Chisholm, "On the Simplicity of the Soul", *Philosophical Perspectives* 05 (1991), 169.

⁴³ Chisholm, "On the Simplicity of the Soul", 170.

⁴⁴ David Barnett, "The Simplicity Intuition and Its Hidden Influence on Philosophy of Mind", *Nous* 42/2 (2008), 309.

⁴⁵ Barnett, "The Simplicity Intuition and Its Hidden Influence on Philosophy of Mind", 310.

iletişimi radyo sinyalleriyle yer değiştirerek birbirlerinden kilometrelerce uzaklaştırıldıklarında artık hala bir bilince sahip olamayacaklarını düşünür. Her ne kadar etkileşimleri sürse de nöronlar arasındaki mesafeyi onların tek bir bilinç oluşturmalarının önünde engel olarak görülür.⁴⁶ Barnett bütün bu argümanların bilincin basit bir töz olmasının daha makul olduğunu gösterdiğini düşünür ve bunlardan hareketle zihni beyne indirgeyen "fizikalizmin yanlış olduğu", bunun aksine "Russellci monizmin, töz düalizminin ve nitelik düalizminin doğru olduğu" ve dahası "bilinçli varlıkların başka bilinçli varlıklardan oluşamayacağı" ve "bilinç hakkında mekanik fonksiyonalizmin yanlış olduğu" sonucunu çıkarır.⁴⁷

SONUÇ

Buraya kadar ortaya konulduğu üzere Descartes, duyulur her şeyden şüphe etmekle başladığı düşünce yolculuğunun sonunda "düşünüyorum, o halde varım" demekle kendi varlığının şüphe edilemezliğini ifade eder. Bunun yanında şüphe edilemez varlığının en temel ve en basit biçiminin, sadece düşünen bir şeyden ibaret olduğu kadar aynı zamanda şüphe ettiği duyulur şeyler arasında yer alan bedenden de ayrı bir varlık olduğu sonucunu çıkarır. Bu konuda ona yöneltilen temel eleştiri, bedenin varlığından şüphe duymasının kendisinin bir ruh veya zihin olarak bedenden ayrı var olabileceğini temellendirmeye yetmeyeceğidir. Bununla birlikte Descartes'in argümanı, varlığı şüphe götürmeyen bilincin, her duyulur şey gibi şüphe götürür olan beden ile aynı olamayacağına vurgu yapar ve buna göre zihnin bedenden ayrı olarak var olabileceğini savunur.

Yöneltilen eleştirilere karşı Descartes, ikinci argümanında, zihnin ve bedenin birbirinden ayrı olarak düşünülebilmesinden hareketle onların gerçeklikte de birbirinden ayrı oldukları sonucunu çıkarır. Ona göre zihni düşündüğümüzde zihin kavramı bedenle ilgili hiçbir kavramı içermediği görülür. Onun tersine beden kavramını düşündüğümüzde de zihinle ilgili hiçbir kavram içermez. Buna göre Descartes eğer kavramsal olarak zihin ve bedeni birbirinden ayrı olarak düşünebiliyorsak ikisinin gerçekten de ayrı olarak var olabilecekleri sonucunu çıkarır. Çünkü düşüncemizin gerçeğe uymaması için bir neden gösterilemez. Bununla birlikte Descartes'in argümanına karşı zihnin bedenden ayrı olduğunu söyleyebilmek için sırf kavramsal düşüncenin yetmeyeceği daha çok bilgi gerektiği itirazı yöneltilmiştir. Diğer bir deyişle zihni bedenden kavramsal olarak ayrı düşünmek gerçekte onların birbirinden ayrı olduklarını kanıtlamaya yetmez. Çünkü kendi doğamız hakkında yeterli bilgiye sahip olmayabiliriz. Descartes ise bu itiraza karşılık olarak zihnin bedenden

---

⁴⁶ Barnett, "The Simplicity Intuition and Its Hidden Influence on Philosophy of Mind", 311-2.

⁴⁷ Barnett, "The Simplicity Intuition and Its Hidden Influence on Philosophy of Mind", 333-4.

ayrı olarak düşünülmesini onların gerçekten de ayrı olmalarının bir sonucu olarak değerlendirir. Çünkü zihin ve bedenin birbirinden ayrı olması Tanrı'nın yaratma gücünün dışında değildir. Diğer bir deyişle düşüncemizde kavramsal olarak mümkün bir şeyin gerçekte var olmaması için hiçbir neden yoktur. Bu konuda düşüncenin üstünde bir bilgiye ise ancak Tanrı sahip olabilir. Bu haliyle Descartes metafizik bir konuda aklın kavramsal düşüncesinin yeterli olduğu kanaatini taşır.

Descartes'in üçüncü argümanı ise kökleri Platon'a giden ruhun basitliği düşüncesidir. Buna göre biz kendimizi, düşünmek, hükmetmek veya istemek gibi tüm zihinsel faaliyetlerde her zaman tek ve yalın bir şey olarak buluruz. Diğer bir deyişle zihin düşünen, hükmeden ve isteyen farklı yetilerin bir araya gelmesiyle oluşmuş birleşik bir şey değildir. Bunun tersine beden ise uzamda yer kaplayan, bu nedenle bölünebilen ve dolayısıyla eksilebilen bir yapıdır. Bedendeki eksilmeler ise zihinde bir eksilme gerektirmez. Örneğin bedenimizin tüm maddesel yapısı en küçük zerresine kadar belirli bir zaman içerisinde değişikliğe uğrarken biz kendimizi her zaman aynı "ben" olarak buluruz. Bütün bunlar ise basit olan zihnin, bölünebilen ve eksilebilen beden ile aynı olamayacağını gösterir. Fakat bu argümana karşı da zihnin basitliğinin algılanamaz olduğu eleştirisi yöneltmiştir. Buna karşılık olarak ise denilebilir ki, bizim, herhangi bir tecrübede bile örneğin bir futbol maçını izlerken hem duyan hem gören hem de düşünen olarak tek bir "ben" halinde bulduğumuz şüphe götürmez. Bu durum ise zihnin beden ile aynı olmadığına dair felsefi sezgimizin temeli oluşturur.

Sonuç olarak Descartes'in bu argümanları, insanlığın evrensel olarak kabul edilen ruhun veya zihnin bedenden farklı bir töz olduğuna dair temel sezgisinin rasyonel bir ifadesi olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Barnett, David. "The Simplicity Intuition and Its Hidden Influence on Philosophy of Mind". *Nous* 42/2 (2008), 308-335.

Bennett, Jonathan. *Objections to the Meditations and Descartes's Replies*. PDF: 2017, <https://www.earlymoderntexts.com/descartes1642>. (15.09.2022)

Chisholm, Roderick M. "On the Simplicity of the Soul". *Philosophical Perspectives* 05 (1991), 167-181.

Clarke, Desmond M. *Descartes's Theory of Mind*. Oxford: Clarendon Press, 2005.

Cottingham, John. *The Rationalists*. Oxford: Oxford University Press, 1988.

Descartes, Rene. *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*. çev. Michael Moriarty. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Descartes, Rene. *The Principles of Philosophy*. çev. V. R. Miller, R. P. Miller. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1982.

Frankfurt, Harry G. *Demons, Dreamers, and Madman*. New Jersey: Princeton University Press, 2008.

Hintikka, Jaakko. "Cogito Ergo Sum: Inference or Performance". *The Philosophical Review* 71/01 (1962), 3-32.

Kenny, Anthony. *Descartes*. New York: Random House, 1968.

Wagner, Steven J. "Descartes's Arguments for Mind-Body Distinctness". *Philosophy and Phenomenological Research* 43/04 (1983), 499-517.

Wilson, Margaret D. "Descartes: The Epistemological Argument for Mind-Body Distinctness". *Nous* 10/01 (1976), 3-15.

Zimmerman, Dean W. "Two Cartesian Arguments for the Simplicity of the Soul". *American Philosophical Quarterly* 28/03 (1991), 217-226.